

تأثیر مسکن حداقل بر محرمیت (نمونه موردی مسکن مهر رشت)

مریم پورحیدر توچاهی؛ کارشناس ارشد مهندسی معماری، موسسه آموزش عالی جهاد دانشگاهی، رشت، ایران

pourheydar333@gmail.com

محمد مهدی پوراشمنان طالعی؛ کارشناسی ارشد مهندسی معماری، دانشگاه آزاد واحد چالوس، چالوس، ایران

mehdi_talemi@yahoo.com

چکیده

بی حد و مرز بودن فضاها در بسیاری موارد سبب از بین رفتن آرامش مورد نیاز افراد و عدم احساس قلمرو و همچنین باعث ارتباطات فضایی ناخواسته با یکدیگر می‌شود. یکی از مهمترین ابعاد طراحی فضاها درونی، میزان پیشبینی حریم در آنهاست. از لحاظ کالبدی، در صورت نبود کنترل و مانعی برای ارتباطات در مرز فضایی، سبب ارتباطات بویایی، بصری، صوتی و دسترسی و نقض انواع حریم‌ها و در نهایت باعث نقض حریم روانی برای کاربران میشود. نوشتار حاضر با تعیین عوامل موثر بر تامین حریم در مسکن حداقل، درصدد ارتقای بنیان‌های نظری مفهوم حریم است. با هدف درک رابطه حریم خصوصی با عرصه‌های زندگی اجتماعی، رفتار انسان را مطالعه میکند. نمونه مورد مطالعه در این پژوهش مسکن مهر رشت می‌باشد. روش تحقیق به کار رفته در این پژوهش توصیفی-تحلیلی کمی و روش گردآوری اطلاعات اسنادی، کتابخانه‌ای و میدانی است و نرم افزار مورد استفاده برای تحلیل SPSS می‌باشد. با استفاده از آزمون همبستگی پیرسون، واریانس و رگرسیون رابطه بین متغیرهای مستقل و وابسته تحلیل گردید. ابزار گردآوری اطلاعات در این پژوهش مشاهده، پرسشنامه، مصاحبه است. نمود معماری شاخص‌های عرصه‌بندی فضایی، مرز فضایی، فضای بینابین، سلسله مراتب و عمق فضایی در پاسخ به نیازهای انسانی، شامل ایمنی، احترام، درو نگرایی و قلمروپایی در مسکن حداقل خلاصه می‌شود. یافته‌ها نشان می‌دهد، مرز فضایی مهمترین مولفه اثر گذار بر محرمیت فضاها می‌باشد.

واژگان کلیدی: مسکن حداقل، محرمیت، مسکن مهر، رشت

مقدمه

مسکن یکی از نیازهای اولیه انسان ها است و رضایتمندی از آن بیانگر ارتقا و توسعه پایدار جامعه می باشد. مسکن مناسب هزینه های اضافی را کاهش داده و راندمان جامعه را بالا می برد. مسکن در قالب واحدهای ساختمانی جهت سکونت خانوارهای ساکن نقش ارزشمندی در ثبات خانواده، رشد اجتماعی، اقتصادی، بالا بردن ضریب ایمنی افراد جامعه و ارتقای سطح فرهنگی و آرامش روحی اعضای خانوار دارد. علاوه بر این، یکی از مؤلفه های توسعه ی پایدار و پایداری محیط های شهری و روستایی رضایتمندی مردم از محیط مسکونی است که در آن زندگی می کنند (جبل عاملی، ۱۳۷۴: ۱۱۰). اصول خاص معماری و شهرسازی کشور ایران نیز از دیر باز ارتباط تنگاتنگی با فرهنگ و اعتقادات مردم این مرز و بوم دارد. اصل "محرمیت"، به عنوان یکی از همین اصول حاکم بر تمامی شئون زندگی، مفهومی اجتماعی و ارزش کلیدی در اخلاق انسانی و اسلامی، به زیبایی در معماری و شهرسازی سنتی ایران کالبد یافته و در سازماندهی فضایی و نحوه قرارگیری عملکردهای گوناگون آثار و نتایج عمیقی داشته است.

از طرفی معماری و شهرسازی اسلامی باید به گونه ای باشد که علاوه بر پاسخگویی به نیازهای مادی انسان ها در درجه بالایی پاسخگویی نیازهای معنوی آن ها نیز باشد (هاشم پور و کی نژاد، ۱۳۹۱: ۱۵). عدم توجه به روحیات انسانی و کارایی طراحی ها برای رفتار انسان در مجتمع های مسکونی و عدم توجه به چسبندگی و معنا و فلسفه خانه با در نظرگیری مقوله اقتصادی و سودآوری مسکن و استفاده ابزاری از آن برای تحقق منافع مادی باعث شده است که معیارهای کیفیت مسکن و تأثیر آن بر کاربران نادیده گرفته شود (معماریان، هاشمی طغرالجردی و کمالی پور، ۱۳۸۹، ۲). مسئله اصلی این پژوهش بازشناسی و بازخوانی اصول فراموش شده مفهوم حریم در معماری برای بهره برداری و ارتقا بخشیدن به کیفیت موضوع انواع حریم در مسکن ایرانی است، چرا که اصول فوق الذکر هماهنگی و درهم آمیختگی عمیقی با فرهنگ ایرانی و مباحث انسان شناسی بومی دارد و با تغییر الگوی مسکن در سال های اخیر، به دست فراموشی سپرده شده و نادیده انگاشته شده اند.

سوال و روش تحقیق

روش انتخابی این تحقیق ترکیبی از روش توصیفی - تحلیلی و پیمایشی است. جامعه آماری این مطالعه ساکنین مسکن مهر رشت می باشد. از میان ۴۰۰۰۰ نفر ساکن واحدهای مسکن مهر رشت، بر اساس فرمول کوکران، تعداد ۲۷۸ پرسشنامه در اختیار ساکنین داده شده است. روش نمونه گیری خوشه ای چند مرحله ای است و داده های مورد نیاز از دو روش مراجعه به اسناد و پرسشنامه جمع آوری شده است، به این ترتیب که فرضیه ها از ۵ نفر از متخصصین معماری و شهرسازی نگرش سنجی شده و نتایج آزمون نگرش سنجی از متخصصین، در قالب پرسشنامه به شهروندان ارائه شده است. پس از تحلیل داده ها در نرم افزار SPSS و بررسی یافته های تحقیق، اصول و مدل مولفه ها استخراج گردیده است. در جهت تعیین پایایی پرسشنامه آزمون آلفا کرونباخ استفاده شده است. با بهره گیری از آزمون همبستگی و آزمون واریانس به بررسی میزان معناداری و همبستگی بین متغیرها پرداخته و در نهایت با استفاده از تحلیل رگرسیون و مدل سازی به تشخیص و میزان تأثیر عوامل مؤثر بر محرمیت و نحوه تأثیرگذاری آنها پرداخته شده است. این پژوهش، با شناخت حساسیت و اهمیت موضوع مسکن، ضرورت مطالعه در زمینه حریم را در حوزه مبانی و اصول مطرح در معماری، مهم می داند و درصدد پاسخگویی به پرسش های زیر است:

۱. روابط فضای معماری چه جایگاهی در تعریف حریم در فضای مسکن حداقل دارد؟
۲. مفهوم حریم در معماری فضاهای مسکونی معاصر چگونه می تواند ظهور کند؟

پیشینه تحقیق

برخی محققان معماری و شهرسازی ایرانی نیز در آثار و تألیفات خویش، محرمیت را به عنوان مؤلفه ای فرهنگی، اجتماعی و اخلاقی تفسیر نموده و تجلی آن را در فضاهای معماری و شهری مطالعه کرده اند. ولی زاده اوغانی (۱۳۹۳) به بررسی اصول و اندیشه های اخلاقی در ساختار فضایی خانه های سنتی ایران اسلامی از بعد محرمیت و حریم خصوصی پرداخته است. در نتیجه این پژوهش می توان گفت خانه سنتی در یک کلام، تجلی اخلاق است و مکانی است که در آن ارزش های مورد احترام جامعه مسلمان تجلی و نمود یافته اند. برای مثال می توان نحوه نمود و تجلی محرمیت را در ابعاد مختلف ساختار فضایی همچون ورودی، هشتی، حیاط و اتاق ها دید. علیزاده، و همکاران (۱۳۹۳) مفهوم محرمیت و فضا را در شهرهای اسلامی مطالعه کرده اند. نتیجه حاکی از آن است که هسته نیروهای شکل دهنده شهرهای اسلامی، بر مبنای مفهوم محرمیت و قوانین ساختاری آن می باشد که از قانون اسلامی نشئت گرفته است.

مؤمنی و ناصری (۱۳۹۴) محرمیت را به عنوان یکی از اصولی ترین ویژگی های معماری اسلامی دانسته و به بررسی ابزارها و روش های ایجاد محرمیت در خانه زینت الملک شیراز پرداخته اند. در این پژوهش با بررسی آیات و احادیث اسلامی و تطبیق آن با مصداق های محرمیت ساز در معماری خانه زینت الملک، این نتیجه حاصل شده که اصل محرمیت در کالبد بنا به صورت دیداری و شنیداری نمود یافته و از طریق چهار ابزار درونگرایی، تناسبات، سلسله مراتب و مکان یابی ایجاد شده است. زرج آباد، تقوی و مسعودی (۱۳۹۳) نیز درونگرایی و محرمیت را به عنوان دو اصل اساسی معماری ایرانی اسلامی و مؤثر بر شکل گیری سازمان فضایی شهرها و بناها در خانه های تاریخی بیرجند به عنوان نمونه موردی پژوهش، مطالعه کرده و تأمین لایه های محرمیت سه گانه عمومی، خصوصی و نیمه عمومی را نتیجه گرفته اند.

محرمیت و حریم خصوصی در منابع غربی نیز مطالعه شده است، به اعتقاد راپاپورت مفهوم محرمیت همیشه بیشتر یا کاملاً به وسیله فرهنگ تعیین می شود و اثر زیادی بر شکل خانه دارد (Robert, k. 1994). شوومن (۱۹۸۴) در مطالعه ابعاد فلسفی حریم خصوصی، مابین محرمیت به عنوان ارزش اخلاقی در زندگی شخصی و محرمیت به عنوان ابزاری برای حفظ روابط انسانی تفاوت قائل شده است. براساس نوشته های لنگ از جمله رفتارهایی که برای تنظیم حریم بین خود و دیگران مؤثر است رفتار قلمروپایی است. رفتار قلمروپایی یکی از سازوکارهای نظارت بر مرز میان خود و دیگری است که به واسطه خصوصی سازی یا علامت گذاری مکان یا شی صورت می گیرد و نشان می دهد که آن مکان یا شی از آن فلان شخص یا گروه است. این امر به برآوردن نیازهای جسمی و اجتماعی کمک می کند در صورت تجاوز به مرزهای قلمرو گاه واکنش های دفاعی نشان داده میشود (آلتمن، ۱۳۹۵، ۱۳۶).

نیول (۱۹۹۸) در مقایسه های میان فرهنگی از تعاریف محرمیت را می توان شرایط موقت و نیز جدایی داوطلبانه از قلمرو عمومی تعریف نمود، این عبارت با واژه انزوا پیوند داشته و با مفاهیم اشتراکی، اجتماعی و دیدگاه اسلامی در تضاد است. فقدان مرجع مستقیم در زمینه مطالعات مربوط به محرمیت و با تناقض های تعاریف مربوط به غرب با دیدگاه اسلامی، به تداخل حوزه های خصوصی و عمومی در فرهنگ غرب مربوط می شود که از قرن هجدهم به بعد تغییر کرده است.

محرمیت

محرمیت به عنوان یکی از نمودهای اخلاق اسلامی در معماری سنتی ایران، دربرگیرنده حق همسایه و حقوق دیگران، حریم خصوصی و درون گرایی بوده و مفاهیمی از قبیل آسوده خاطر بودن افراد در مکان معماری از لحاظ ارزشی و مذهبی و ایجاد محیطی آرام و به دور از هیاهوی بیرون برای آرامش خاطر ساکنان را تأمین می کند (ولی زاده اوغانی، ۱۳۹۱). می توان عنوان داشت مراد از محرمیت در فضای معماری و شهرسازی، کالبد دادن به فضا به گونه ای است که دارای حریم کالبدی، عملکردی، معنایی و فرهنگی اجتماعی باشد؛ بنابراین می توان مفهوم محرمیت را به عنوان عامل بنیادین کنترل سازمان کالبدی شهر در فرهنگ اسلامی به حساب آورد (علیزاده و دیگران، ۲۰۰۳: ۶۸). اهمیت این مفهوم به گونه ای بوده که نقش آن همانند فرمولی اساسی در کنترل سازمان کالبدی شهر اسلامی شناخته شده و باعث شده است فرایند توسعه شهر از درون به برون عینیت پیدا کرده و "اصل سلسله مراتب فضایی" و رعایت عرصه ها از عمومی به خصوصی به خصلت اساسی شهر اسلامی تبدیل شود (Memarian, ۲۰۰۳). بسیاری از مطالعات رفتار اجتماعی در ارتباط با محیط ساخته شده، بر مفهوم حریم خصوصی مربوط به محیط فرهنگی، رفتاری و محیط زیستی و حریم خصوصی در مسکن و دیگر حوزه های حریم خصوصی تمرکز میکند (Altman & Chemer, ۱۹۸۵). روانشناسان در تلاش هستند این اصطلاح مفهومی را شناسایی و فاکتورهایی را که مفهوم و شکل آن را در بر میگیرد، درک کنند. در جدول (۱) دیدگاه های مختلف در ارتباط با حریم ارائه شده است.

جدول ۱- حریم در نگاه نظریه پردازان حوزه جامعه شناسی و روانشناسی و معماری

دیدگاه	نظریه پردازان
تأکید بر عملکرد افزایش آزادی انتخاب و کنترل فرد یا گروه بر فعالیتهای خود	پروشناسکی
حریم خصوصی مکانیزی برای جلوگیری از تعامل ناخواسته و دستیابی به تعامل مطلوب	راپاپورت
حریم خصوصی، کنترل انتخابی دسترسی به یکی	آلتمن
تأکید بر جنبه کنترل حریم	زیبورین
تأکید بر جنبه کنترل حریم و حفاظت از دسترسی ناخواسته توسط دیگران	بوک
حریم خصوصی به عنوان یک شرایط موقت در جداسازی انواع مالکیت عمومی ها	نیوول
حریم مرز بین فرد، محیط و بیگانه است.	فاهی
اهمیت حریم خصوصی درمورد باز و بسته شدن موانع و ویژگی عملکردی آن است	پدرسن
حریم خصوصی نشان دهنده کنترل ارتباط بین فرد و دیگران	مارگولیس
حریم خصوصی به عنوان نماینده فرهنگی	ادوارد
حریم خصوصی مربوط به رابطه بین فضاهای خصوصی و عمومی در داخل خانه	الطیاب

ماخذ: AlKhateeb, 2015.

درون گرایی از دیدگاه اخلاقی و عرفانی دربرگیرنده معانی و مفاهیمی نظیر «توداربودن، گرایش به حالات درونی داشتن و پرهیز از نشان دادن حالات درونی به صورت تظاهر» است (معماریان، ۱۳۸۶: ۱۲). ارتباط با درون حریم خصوصی را می توان به صورت حرکت از ظاهر به باطن دید. برای افزایش ارتباط باید تمام حواس به کمک بیابند. ارتباط درون گرا اجمالا به صورت عدم توجه فضای درون بنا به محیط خارج تعریف می شود (ناری قمی، ۱۳۸۹: ۷۰). درون گرایی در جست وجوی حفظ حریم محیطی است که در آن شرایط کالبدی با پشتوانه تفکر، تعمق و عبادت به منظور رسیدن به اصل خویش و یافتن طمانینه خاطر و آرامش اصیل در درون، به نظمی موزون و متعالی رسیده است (سیفیان و محمودی، ۱۳۸۶: ۹).

توجه به حفظ حریم خصوصی سبب به وجود آمدن از محرمیت در معماری شده است. مراد از محرمیت در فضاهای معماری و شهرسازی، کالبد دادن به فضا به گونه ای که دارای حریم از دو جنبه کالبدی و معنایی باشد. حریم داشتن در حوزه کالبد فضای بیشتر متمرکز در اصولی است که امنیت فضا را شکل خواهد داد و در حیطه معنای ویژگی های است که حرمت ارزش را برای فضای معماری به ارمغان آورد به گونه ای که فرد در آن به آرامش برسد. در جدول (۲) به بررسی معیار حریم با ذکر اهمیت آنها در زندگی انسانی، با اتخاذ از آیات، احادیث، و نظر فقها پرداخته شده است.

جدول ۲- معیارهای حریم- ماخذ: نگارندگان

اهمیت	معیار
رخصت در ورود به فضایی به منظور جلوگیری از دیدن نامحرم	حریم دیداری
جلوگیری از استراق سمع، جلوگیری از ایجاد مزاحمت برای دیگر افراد در خانه و همسایه	حریم شنیداری
جلوگیری از انزجار افراد خانواده و یا همسایگان برای هم نشینی ها، جلوگیری از اذیت رهگذران با بوهای ایجاد شده در داخل	حریم بویایی
توجه به شیوه های ورود به هر فضایی با آداب خاصی خود	حریم حرکتی
توجه به روحیات انسانی	حریم روانی

ماخذ: AlKhateeb, 2015.

ارتباطات فضایی از طریق مجاورت فضایی و فضای بینابین باعث انواع ارتباطات از جمله ارتباطات بصری، صوتی، بویایی، دسترسی می شود. در صورتی که کنترلی روی این ارتباطات نباشد، می تواند باعث نقض انواع حریم ها از جمله حریم بصری، حریم صوتی، حریم بویایی، حریم دسترسی و در نتیجه نقض حریم روانی برای کاربران شود. با کمتر شدن ارتباطات بینایی، بویایی و شنوایی و دسترسی فضاهای اطراف به قلمروهای فضایی، استقلال فضاها بیشتر می شود. تمام نظریه پردازان توافق دارند که حریم خصوصی میتواند به همان اندازه ای که مفهوم بسته بودن در برابر دیگران دارد به معنای بازبودن و پذیرا بودن دیگران باشد. مسئله مهم، زندگی و کار در شرایط تنظیم شده ای است که به فرد اجازه می دهد بر دستیابی دیگران نظارت داشته باشد (گیفورد، ۱۳۷۸، ۶۸). با توجه پژوهش های انجام گرفته روی موضوع حریم، طبقه بندی های اندیشمندان داخلی و خارجی در جدول (۳) بیان شده است.

جدول ۳- ابعاد مختلف حریم از دیدگاه اندیشمندان.

ابعاد حریم	نظریه پردازان
حریم خصوصی از جهت سبک زندگی حریم خصوصی از جهت رویداد حریم خصوصی از جهت هویت	شوستر (Schuster, 1976)
فیزیکی روانشناختی اجتماعی اطلاعاتی	بورگون Burgoon, 1982 پروت، بورگون، بورگون و لیور (Parrott, Burgoo, Burgoon & LePoire, 1989)
حریم شنوایی حریم بویایی حریم بساواایی حریم چشایی	نقی زاده (۱۳۸۵)
حریم کالبدی حریم معنایی	سیفیان و محمودی (۱۳۸۶)
حریم صمیمی حریم شخصی حریم اجتماعی حریم عمومی	پیز (Pease, 1993)

مأخذ: نگارندگان.

مسکن حداقل

امروزه امکانات محدود دولت و افزایش سریع تقاضای مسکن، اجازه تامین مسکن برای تمامی افراد جامعه را نمی دهد. از این رو چهارچوب هدف های توسعه ملی، به ویژه هدف های اولویت دار اقتصادی و اجتماعی سهم مسکن گروه های کم درآمد را مشخص می سازد. ضروری است که در طبقات محروم و کم درآمد، که از نظر مالی با مشکلات عدیده ای مواجه اند، در اولویت دستیابی به مسکن مناسب با نیاز خود قرار گیرند (اقبالی و حصار، ۱۳۹۲: ۵۸). به همین علت، طرح مسکن حداقل، ضمن تأکید برای ضرورت، ویژگی ها و ابعاد کمی و کیفی مسکن را مورد توجه قرار داده و کوشش شده فضای سکونتی مورد نیاز و متناسب با خانوارهای ایرانی با رعایت استانداردها و شاخص های اجتماعی و حیاتی مسکن افراد مورد بررسی قرار گیرد از این رو و برای رفع مشکل بد مسکنی و بی مسکنی و تأمین مسکن برای اقشار کم و متوسط درآمد، در پنجاه سال اخیر اقدامات مختلفی انجام داده اند که آخرین آن سیاست ساخت مسکن مهر بود. این شیوه به عنوان یکی از راهکارهای موجود، سیاست عرضه ی مسکن را در شکل اجتماعی اش مطرح می سازد (پوردیهیمی، ۱۳۹۰: ۹).

مسکن حداقل عبارت است از؛ فضایی که با حداقل امکانات، شرایط مناسب زیستی - سکونتی را جهت رشد مادی و معنوی ساکنان خود فراهم سازد، فضایی که در آن نحوه معیشت، سنت های سکونتی و شرایط اقلیمی، عوامل تعیین کننده ای قلمداد خواهند شد. در واقع امر، مسکن حداقل یا فضایی با حداقل سرانه های حیاتی سکونتی قرار دارند. طرح مسکن حداقل چیزی نیست جز متعادل کردن سطح ساخته شده و نحوه تولید آن در مقیاس کلان به سخن دیگر، تولید مسکن حداقل از سویی حرکتی است در جهت پاسخ گویی به نیاز رو به رشد متقاضیان مسکن و از دیگر سوی تلاشی در جهت پر کردن شکافی است که در بافت اجتماعی جامعه ایجاد شده است (آصفی و ایمانی، ۱۳۹۵: ۶۸). مسکن حداقل، بستری است که در عرصه خصوصی شکل می گیرد و در نهایت کمینگی خود، هنوز کیفیت سکونت در آن جاری است. مسکن حداقل نمی تواند این مسئله را از نظر دور بدارد که خانواده، خویشتن را به عنوان یک هسته "در خود" می بیند و می خواهد در حد متعارف، در رفتارهای خود، از نظر پنهان باشد. بنابراین مسکن هر خانوار باید امکان حفظ حریم خانوادگی را بدهد (امامقلی و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۹).

یافته های تحقیق

در این مرحله به تحلیل داده های حاصل از پاسخ ساکنین مسکن مهر رشت به پرسشنامه پرداخته شده است. با بهره گیری از آزمون همبستگی و آزمون واریانس به بررسی میزان معناداری و همبستگی بین متغیرها پرداخته و در نهایت با استفاده از تحلیل رگرسیون و مدل سازی به تشخیص و میزان تأثیر عوامل مؤثر بر محرمیت و نحوه تأثیرگذاری آنها پرداخته شده است. از بین ۲۷۸ نفر پاسخ دهنده، ۴۳/۸٪ مرد و ۵۶/۲٪ زن بیشترین فراوانی پاسخ دهندگان مربوط به گروه سنی ۳۰-۲۱، ۴۴٪ دارای تحصیلات کارشناسی، ۱۰٪ تحصیلات تکمیلی بوده اند.

الف) آمارهای توصیفی متغیر اصلی

در جدول (۴) به بررسی آمارهای توصیفی متغیرهای اصلی این پژوهش پرداخته شده است. با در نظر گرفتن حداقل و حداکثر نمره، میانگین همه متغیرها بالاتر از سطح متوسط است و نشان می دهد که امنیت، سلسله مراتب، فضای بینابین و مرز فضایی بیشترین تأثیر بر محرمیت دارد.

جدول ۴- آمارهای توصیفی متغیرهای اصلی.

متغیر	حداقل	حداکثر	میانگین	واریانس
امنیت	۱۳	۳۵	۲۷	۱۷/۴۸
عمق فضایی	۴	۲۰	۱۴	۸/۵۴
عرصه بندی فضایی	۵	۱۵	۱۳	۴/۸۹
سلسله مراتب	۱۲	۳۰	۲۷	۱۵/۸۲

۱۱/۸۳	۲۳	۳۰	۱۴	فضای بینابین
۴۵/۵۶	۴۵	۶۰	۲۰	مرز فضایی

مأخذ: نگارندگان.

ب) بررسی میزان همبستگی متغیرهای مستقل با متغیر وابسته

با توجه به جدول (۵) همبستگی بین متغیرها و ارتقای هویت شهری با سطح معناداری ۰/۰۰ نشان می دهد که رابطه معناداری بین عوامل بیان شده وجود دارد. از آنجایی که ضریب همبستگی پیرسون بین فضای بینابین، مرز فضایی و سلسله مراتب با متغیر حریمیت بالاتر ۰/۵ است، نشان می دهد که همبستگی بالاتری نسبت به متغیرهای بیان شده وجود دارد.

جدول ۵- میزان همبستگی متغیرهای مستقل با متغیر وابسته.

تعداد نمونه	سطح معناداری	میزان همبستگی پیرسون	همبستگی متغیرها
۲۷۸	۰/۰۰	۰/۵۲۱	همبستگی بین امنیت و حریمیت
۲۷۸	۰/۰۰	۰/۳۷۱	همبستگی بین عمق فضایی و حریمیت
۲۷۸	۰/۰۰	۰/۴۰۲	همبستگی بین عرصه بندی فضایی و حریمیت
۲۷۸	۰/۰۰	۰/۵۸۳	همبستگی بین سلسله مراتب و حریمیت
۲۷۸	۰/۰۰/۰۰	۰/۷۶۱	همبستگی بین فضای بینابین و حریمیت
۲۷۸		۰/۶۴۹	همبستگی بین مرز فضایی و حریمیت

مأخذ: نگارندگان.

ج) آزمون مدل رگرسیون

مطابق جدول (۶) سه متغیر فضای بینابین، مرز فضایی و عرصه بندی فضایی در تبیین متغیر حریمیت در مسکن مهر رشت با ضریب تبیین تعدیل شده برابر ۰/۶۰۱ بیشترین قدرت تبیین کنندگی را دارا هستند. این سه متغیر ۶۰٪ واریانس حریمیت به مسکن حداقل را تبیین می کنند. بر این اساس، می توان در برنامه ریزی و طراحی های معماری به مرز فضایی توجه ویژه ای داشت و به عرصه بندی فضایی و فضای بینابین اهمیت داد. سایر متغیرها با توجه به آزمون ریگرسیون نقش معناداری ندارند.

جدول ۶- سهم متغیرهای پیش بینی وارد شده در مدل رگرسیون در تبیین متغیر حریمیت.

متغیر	ضریب ریگرسیون	ضریب تبیین شده	ضریب تبیین تعدیل شده	مقدار ضریب استاندارد نشده B	مقدار ضریب استاندارد شده Beta	مقدار t	سطح معناداری
عرصه بندی فضایی	-	-	-	۰/۰۴۸	۰/۱۰۹	۲/۶۰۶	۰/۰۱۰
عمق فضایی	-	-	-	-۰/۰۶۰	-۰/۰۷۳	-۱/۷۶۱	۰/۰۸۲
سلسله مراتب	-	-	-	۰/۰۲۵	۰/۰۲۹	۰/۶۳۸	۰/۵۳۱
مرز فضایی	۰/۷۳۱	۰/۵۰۱	۰/۶۰۳	۰/۳۴۶	۰/۶۰۱	۱۵/۴۰۳	۰/۰۰۰
فضای بینابین				۰/۱۲۷	۰/۲۵۳	۶/۰۷	۰/۰۰۰

مأخذ: نگارندگان.

آسایش اعضای خانواده و فراهم آوردن امکان ارتباط مناسب اعضای آن با یکدیگر نیازمند پاسخگویی به نیازهای روانشناختی کاربران، توجه به نحوه ارتباطات بویایی، شنوایی، بینایی و دسترسی فضاها با در نظر گرفتن مفهوم قلمرو و اولویت بندی برای استقرار فضاها در جهت استقلال فضایی، طراحی پرتنگ تر مرزهای قلمروها، با عرصه بندی فضایی، طراحی فضای بینابین، توجه به عمق فضایی و سلسله مراتب فضایی است. کنترل پذیری ارتباطات فضایی و اعمال راهکارهایی جهت دستیابی به نیازهای انسانی، نقش برجسته ای در حفظ حریم خانوادگی و فردی در نظام فضایی مسکن دارد. در جدول (۷) مفاهیم موثر در ارتباطات فضایی مسکن حداقل در راستای دستیابی به مفهوم حریم بیان شده است.

جدول ۷- مفاهیم موثر در ارتباطات فضایی مسکن در راستای دستیابی به مفهوم حریم

مفهوم	مشخصه	اهداف	نتایج
مرز فضایی	-ابزاری برای تفکیک دو فضا -حصار بصری -حصار شنفتاری -عامل ایمنی و نظم فضایی - مشوق نفوذپذیری و برقراری رابطه اجتماعی	-ارتباط و تمایز -جلوگیری از مزاحمت و سروصدای ناهنجار، آشفتنگی و درهمی در درون عرصه ها	حریم بصری حریم دسترسی حریم بویایی حریم صوتی حریم روانی
فضای بینابین	-تأمین انتقال از یک حوزه به حوزه دیگر -کمک به درج هبندی و پیوستگی درونی عرصه ها -با اهمیت به اندازه حوز ههای اصلی دیگر -کمک به فرایند شکل دادن فضاهای اطراف - عامل تفکیک کننده و سازما ندهنده فضایی	-اتصال فضاهای اطراف -ارتباط فضاهای اطراف -جلوگیری از ورود یکباره به فضا - دستیابی به آمادگی روانی و فیزیکی مطلوب	حریم دسترسی حریم بصری حریم روانی
عرصه بندی فضایی	-دستیابی با مکان یابی صحیح عرصه های فضایی -اساسی ترین گام در راه تعیین قلمروها	-ایجاد فضای شخصی -دستیابی به عز تنفس	حریم دسترسی حریم بصری

حريم صوتی حريم روانی	- تأمین نیازهای روانی - کارایی فعالیت های بنا	- پیروی از سلسله مراتب خاص	
حريم دسترسی حريم بصري حريم روانی	- آمادگی ذهنی کاربران برای ورود به فضای اصلی - شکل گیری ارزش های پایدار امنیت، آرامش	- ایجاد مرتب هیندی در دسترسی ها - تعیین حد و حريم و فضاها و عناصر ارتباطی - کمک به گذر تدریجی از قلمرویی به قلمروی دیگر - برقراری تداوم مکانی نهفته	سلسله مراتب
حريم دسترسی حريم روانی	- جدایی انواع حريم - سلسله مراتب اجتماعی	- تعداد فضاهای طی شده از مبدأ تا فضایی خاص - عمق بار معنایی اجتماعی دارد	عمق فضایی

مأخذ: نگارندگان.

نتیجه گیری

در این مقاله به ارزیابی تاثیر مسکن حداقل بر محرمیت پرداخته شده است. نتایج تحلیل ها و بررسی ها بیانگر آن است که مرز فضایی مهمترین مهمترین مولفه اثر گذار بر محرمیت فضاهای مسکونی می باشد. توجه به نیازهای انسانی، امنیت، درونگرایی و تعاریف فرهنگی ضمنی پذیرفته شده در خصوص حريم و ملاک قلمرو، در کنار محدودیت های اقتصادی فضای کنونی، با ارائه راهکارهای طراحی معماری بومی-فرهنگی، در توسعه شایسته کیفی رفتارهای انسان در محیط های اجتماعی مجموعه های زیستی نقش اساسی دارند. این راهکار طراحی در توجه به عرصه بندی فضایی، مرز فضایی، فضای بینابین، سلسله مراتب و عمق فضایی، در پاسخگویی به نیازهای انسانی از جمله ایمنی، درون گرایی و قلمروپایی در مسکن تأثیرگذار خواهد بود. معماری حريم فضایی در مسکن هماهنگ با اصول خانواده محوری و جایگاه والای انسانی در تعیین تأثیرپذیری از نظام اجتماعی و تعاملی فرد و جامعه، دستاورد کاربردی پژوهش حاضر است.

مسکن امروزی با تمام اجزا و ریز فضاهایشان باید بتوانند بستر زندگی فرهنگی اجتماعی ساکنان و آرامش ادراکی و روانی آن ها را فراهم کنند که این امر، اهمیت شناخت جنبه های فطری انسان، نحوه تجلی آنها در سبک زندگی معاصر و نیز توجه به فرهنگ بومی را به عنوان یک ضرورت غیر قابل اجتناب در مرحله طراحی بیان می کنند. آنچه مبرهن است، ناکارآمدی و عدم توانمندی مدرنیسم، شیوه های ساخت و ساز نو و نیز سبک بین الملل در پاسخ گویی به نیازهای فرهنگی و هویتی انسان مسلمان است. باشد که نتایج نظری این پژوهش راهگشای طراحی ها و معماری های همسو با فرهنگ، مذهب، ارزش های فطری و اجتماعی معماری این مرز و بوم، به عنوان نیاز اساسی انسان معاصر شود.

منابع

۱. اقبالی، سیدرحمان و حصاری، پدram. (۱۳۹۲) رویکرد مدولار و پیش ساختگی در مسکن انعطاف پذیر. مسکن و محیط روستا، ۳۲ (۱۴۳)، ۶۸-۵۳.
۲. امامقلی، عقیل؛ آبوزبان، سیمون؛ زاده محمدی، علی و اسلامی، سید غلامرضا. (۱۳۹۱). روانشناسی محیطی، عرصه مشترک معماری و علوم رفتاری. علوم رفتاری، ۱۴ (۱)، ۲۳ - ۴۴.
۳. آصفی، مازیار و ایمانی، الناز. (۱۳۹۵). بازتعریف الگوهای طراحی مسکن مطلوب ایرانی-اسلامی معاصر با ارزیابی کیفی خانه های سنتی. پژوهش های معماری اسلامی، ۴، ۵۶ - ۷۵.
۴. آلمن، ایروین. (۱۳۹۵) محیط و رفتار اجتماعی: خلوت، فضای شخصی، قلمرو و ازدحام، رجمه علی نمازیان، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
۵. پوردیهیمی، شهرام. (۱۳۹۰). فرهنگ و مسکن. مسکن و محیط روستا، ۳۰، ۳ - ۱۸.
۶. جبل عاملی، عبدالله. (۱۳۷۴)، خانه های اصفهان در دوران معاصر، مجموعه مقالات کنگره تاریخ معماری و شهرسازی ایران، ارگ بم، ج ۴، سازمان میراث فرهنگی، تهران
۷. رایپورت، آ موس (۱۳۸۸). انسان شناسی مسکن ترجمه: خسرو افضلیان. تهران: حرفه هنرمند.
۸. سیفیان، محمدکاظم و محمودی، محمدرضا. (۱۳۸۶) محرمیت در معماری سنتی ایران. هویت شهر، ۱، ۳- ۱۴.
۹. علیزاده، هوشمند؛ ایران دوست، کیومرث؛ حبیبی، کیومرث؛ بشیر رباطی، محمد (۱۳۹۳). مفهوم محرمیت و فضا در شهرهای دوران اسلامی. پژوهش های معماری اسلامی، شماره ۲، ۶۵-۷۸.
۱۰. معماریان، غلامحسین (۱۳۸۶). آشنایی با معماری مسکونی ایران: گونه شناسی درون گرا. تهران: سروش دانش.
۱۱. معماریان، غلامحسین؛ هاشمی طفرالجردی، سیدمجید و کمالی، حسام. (۱۳۸۹). تأثیر فرهنگ دینی بر شکلگیری خانه: مقایسه تطبیقی خانه در محله مسلمانان، زرتشتیان و یهودیان کرمان. تحقیقات فرهنگی، ۳ (۲)، ۱ - ۲۶.
۱۲. مؤمنی، کوروش، و ندا ناصری (۱۳۹۴). بررسی ابزارها و روش های ایجاد محرمیت در خانه زینت الملک شیراز منطبق بر آیات و روایات اسلامی، پژوهش های معماری اسلامی. شماره ۹، ۱۸-۳۵.
۱۳. نقی زاده، محمد. (۱۳۸۵). معماری و شهرسازی اسلامی، مبانی نظری. اصفهان: راهبان
۱۴. ولی زاده اوغانی، محمدباقر (۱۳۹۱) مفهوم شناسی معماری معاصر ایران از دیدگاه اخلاقی تبریز: اولین همایش ملی اندیشه ها و فناوری های نو در معماری
۱۵. ولی زاده اوغانی، محمدباقر (۱۳۹۳) اصول و اندیشه های اخلاقی در ساختار فضایی خانه های سنتی ایران اسلامی نمونه مورد مطالعه محرمیت و حريم خصوصی. پژوهش هنر. شماره ۷، ۴۷-۶۰.
۱۶. هاشمی زرج آباد، حسن، و عابد تقوی، و ذبیح الله مسعودی (۱۳۹۳). درونگرایی و بازتاب اصل محرمیت در معماری ایرانی اسلامی، نمونه پژوهش میدانی خانه های تاریخی بیرجند. مطالعات فرهنگ اجتماعی خراسان. شماره ۲، ۱۲۳-۱۴۶.

۱۷. Al-Khateeb, M. (2015). An investigation into the concept of privacy in contemporary saudi houses from a female perspective: A design tool (Doctoral dissertation). Bournemouth University, Retived from http://eprints.bournemouth.ac.uk/25016/1/AIKhateeb%2C%20Maryam_Ph.D._2015.pdf

۱۸. Altman, I. & Chemers, M. M. (1985). *Culture and Environment*. Cambridge: Cambridge University Press.
۱۹. Madanipour, A. (1998). *Tehran: the making of a metropolis*. Chichester, England, John Wiley.
۲۰. Memarian, G. and F. E. Brown. (2003). Climate Culture and Religion: aspects of the traditional courtyard house in Iran. *Architecture and Planning Research* 20 (3).
۲۱. Newell, P. B. (1998). A cross-cultural comparison of privacy definitions and functions: A systems approach. *Journal of Environmental Psychology*.
۲۲. Pease, A. (1993). *Body Language: How to Read Others' Thoughts by Their Gestures*. London: Sheldon Press.
۲۳. Schoeman, F. D. (1984). *Philosophical dimensions of privacy: An anthology*. Cambridge Univ Pr
۲۴. Schuster, E. (1976). Privacy and the hospitalization experience. *Communicating Nursing Research*, (7), 153–171.
۲۵. Yin, Robert, k. (1994). *Case study research: Design & Methods*, 2nd ed. Calif: Sage publications.